

ÊÎ × ÊÎ Đ-ÁÀØÛ ÊÀÐÀÕÀÍ ÈÉ ØYÐÈÒEÐYÍ YÍ
ÁÀÉÛÐÈÛ ØÀÀÐÛ

Ò.È.Ê. Ò. È. ÀÑÀÍ Î Â

ÊÐÓÈÀ, ÒàÐèõ èí ñòèòóòó

**ÊÎ ×ÊÎ Ð-ÀÀØÛ ÈÀÐÀÓÁÍ ÈÉ ØYÐÈØEÐYÍ YÍ
ÀÀÉÙÐÈÛ ØÀÀÐÛ**

ÿééí ÷è æóí àääñúí àà øàðøàí áéäå /17 àâäoñòòà/ Í óó ¼ç³¹ 3í áàéöàéòùñúí à éäéòàò. Áóððà ðaí Èàøéàðà áàðàðéàí æí éäí Êî ÷êí Ð-Ààøû àääáí æåðää ¼éä½í, àë àçüð àà Êî ÷êí ð àäí àòàëàò, ×óéäóí áàøðàéùñòúí àí àí ÷à àéüå yí âñ æåðää áí þí éåðåé (**Ààðòí** éüä, 1998:400;Ñæéà Áàðäéçè, 1991:84). Äai àé, Áàðàéçèääåè í ààéùí àðéà òàýí ñæé Êî ÷êí ð- Áàøû æ½í 3í à½í àéðèí ÷è éàáàð 992- æñéäà ðàáí àñé. Í úí àáí èéééí èé Êî ÷êí ð- Áàøû æ½í 3í à½í í ààéùí àò, í éóí óøòó— ààéùí æai à òéé-è- òóðéí ëí à ì àòí óä Èàøàðéí éí 1072- 1077 æñéäàðà æacçùéäáí «Àèåàí ó éðåàðèò- òððé» (**Ò³ðé òèéäåðéí** èí ¼ç æñéí àåñú) yí àåäéí àå ó÷óðåéò. Áéðí è Á.Á.Áàðòí éüä ûí ùí àà Êî ÷êí ð- Áàøû øààðû æ½í 3í à½í í àí àáí àà àòí óðåàðåé á.à., í àòí óä Èàøàðéäå ÷ééí yéá í àðñ áóðæéòàðû áí þí ÷à áåéàéè³² áí éäí í óí yñéåðéí, áàðñø àåðòí ðó Á.Óí í àòåéòéí 1889- æñéäàåñú yí àåäéí è½ðå½ç½ò (**Ààðòí** éüä, 1968:Ò.V.75). Á.Óí í àòåéòéí yí àåäéí àå éàéñúé í àðñ áóðæåñú Èî ÷êí ð — Áàøû æ½í 3í à½í ¼ç èñéäåí û àéçåå ååééñèç. Áàéééí àë «Øàò Í àí yåå» àéðñéäåí Èà-àð- Áàøàð àòðò ð³ðé ñäí àééí yñéå àéäåí àúð (**Ààðòí** éüä, 1964:Ò.II, ÷.2.282). Í òí í àóðøàí àçüðûí ÷à áéðèí ÷è éàáàð éàòàðû, Áàðæéçèí èí àäí à í ààéùí àòñí à òàýí í àé-ñåñú.

Í àòí óä Èàøàðéí éí yí àåäéí àå Êî ÷êí ð- Áàøû ñúÿåñ 3÷ æåðää yñéåðééäåí. Áéðèí ÷è áóð Ñèçè½- È½é Êî ÷êí ð- Áàøûí ûí æai ûí àà ææéåàøéàí àåñú, yééí ÷èñè, Êî ÷êí ð- Áàøû ¼ç³¹ ÷½í àéð øààðåñú àòù yéåí àéäé èæai à 3÷3í ÷3ñ³, Çáí àé- Áðò, Êî ÷êí ð- Áàøû í àí áí Áàéåñååóí àóí í ðòí ñòí àåñú àéð àøðóóí óí àòù àåäåí í ààéùí àòðåð (xí Òí òååééí, 1997:134-136). Óðóøé éàáàðéàð í àí áí áéðèí ÷è ðàáí ûø áí éäí í Á.Á.Áàðòí éüä, øààðåñú í ðòðí ×3é àåðçýñúí ûí æí åí ðéð àåñú ûí àåñú ûí àåñú ûí õòðééäåí Êî ÷êí ð ñòóñòí óí àáø ÷åí àåðéí áí èçå½½ ÷ñí àñéå àéñí èåééðéí áåééèéåéò. Áéðí è 1940- æñéù áåééè³³ ñí àåðòòéé àððåí ëí à Á.Í.Ááðí øðàí Áí ðåí ðåðé Õå½èð- Òí í àéí àåñú àåñú í ðóðóøàðéàí õòðåéé ææééåðåñú ÷åééñååðûí èçééä½åå åéñí, Êî ÷êí ð- Áàøû øààðûí ûí í ðåðí ðåðóóí í àéñåòñú àà í àðñí àåðçýñúí ûí ñí èéðéí àñú, Áéååóéà ñòóñòí óí ¼ð½½í 3í à½í ææéåàøéàí Øùðåååååéòí ÷ååéé ðåðñòñé yñòåééåéí èåçüí ÷ñééåí. Óðéééåéå èåððû, Á.Í.Ááðí øðàí í àñåéååå èéðéøéàí àå yéå óðóðà yí âñ æí éäó òåí àäí àéäåí. Úðañ, àððåí ëí à Øùðååååéé ÷ååéé àå èåçóðéàðåñ æ³ðå³çå½í à½í ææéøû yí àåéðåí èí VII èñéùí àå Õåðååí à ðåðí ðåí Èçååí - Aéàçû- Áéååóéà õðåññàñú áí þí ÷à í ðóðóøàðûí, äñééåí ÷ñéùé åéai à êí è ¼í ¼ð÷óéòé í àí áí éåñééí ðåí ååí yéåååðééí àéð á½é³å³, àðåéååí ¼ð½½í à½í èéðååí àäí áí æí í í éäí éò. Áóð æåðää VII —VIII èñéùí àåðåå Õåðååí àéñé — éåééåí àåð ð³í ð½å½í øààð æåðåééèéòóó óðóðéøàðûí ååéøåéòñú åéai à ÷åí í ðåí ñòí èåðåðû ñåí àéäåí. Õ- ÕII èñéùí àåðåå Õåðååí åéñéøåðåñú èí èí í èýñú è³÷ àéäåí àå æåðåééèéòóó ð³ðé- ÷èåééé ð½å½éå½ð³ øààðåñú æå½ú

êâàðòàëääàðûí ñäëäûðääí (Áåðí Øòàì , 1998:71–76, 88).

Àéòí àé÷û Á.Í. Ááðí øðàì áèðè- áèðèí áí 1 êí . àéùñòùéòá ðóðåáí
yéè +àéùáàðäú áéðèéòððeí áéð øààð éùëüí æàðéàí Úí ááéëéåðéæç
éåðåé. Óøöé í ààéùí àðòàð éàéñú áèð ááí áýyéäå Øùðääéåé +åáéí eí
ðàðñòùé ¼ðé½í á³ä³ñí 3í éàéùáñí à éàéòð³³ð½ í 3í è³í á³é ð³çå½í. Áðé
æåðåå Á.Í. Ááðí øðàì , áåéëééòð +ùñùò ðàáí ð- Æ.Í. èí 1 ðñéééæéí
l àðí óá Éàøàáðéí eí éàðòàñú áí þí +à 1 éóðåí «Éí +éí ðåàðø» àðàéùòùí
«Éàæáí áåð» æå áí éáí ní «Éàæáí áåðåáðø» éùëüí ð³í è³ àðàéùòðù
ð³çå½å½í á½ àðåéåò éùëàò. Áàðí ð áóé ñóí ðøóí áåéàí á½í l àéñàòùí àà É.
Þ àáðéí àéí nïçä³ä³í ¼ éàéðùëüí «éàæáí» («áóðéøåóó», «à÷ðééí óó»,
«æàæéæàí óó») àåðåí ýòøò nïçä³ éåðòðéí , àéðí ê áóé ðàðí eí éàí àåé-à
øðààðåñí àðàéùòùí à ðòððà éåéëí éåééàí äñåñí æ½í á³³ ð³ð³í á³ð³í
áåðå àééàéò. Áé yí è «áàøù» àåðåí nïç, áí Úí 1 þ áí þí +à, øðààðåñí
1 ðåð Áéàáóéà ñòóñóí óí æí áí ðéó àåñí Úí áà æåéåàðéàí äñåñí àí ðéàí
éåéëí +ùéééàí . 1 øðàí ðéí , Á.Í. Ááðí øðàì äñí 1 èéééðéí åå l àðí óá
Éàøàáðéí eí éàðòàñúí àåðåñ Æí +éí ð- Áàøù øðààðúí Úí 1 ðåð, Áéàáóéà
ñòóñóí óí ¼ðé½í 3í á½ æåéåàðùí Øùðääéåé +åáéí eí øðààð —
÷àéùáàðú yññí ðæé³³ l áí áí Éàæáí áåð- Áàøù àðåééàí .

Áeðí é, Á.Í. Áaðí ðòàì ð³ç⁹ð³³á¼ àðàéåò êüéäáí Á.Í. éí ¹ ññééé,
 ¹ aði óá Éàðàððéí èí êàððàñúí äàðû ðàððåúí àðàéüðúí
 «Éí-êðáàðøú» ääí ðóððà ¹ éóí áí û xðéáóí ááðúí àðàðû
 óí éðçí áðçàððúí ¹ áéàñðúí à æàðàðøðúðóó ¹ áí áí Nèðéí è- Éñééí
 (Ñí ¼- Éñééí) àëðñ yí åñðòéäí áåðéëååáí. Áóðà ÷áééí Á.Á. Áaððí èüä àá
 óðóé èééðåå ðóððí, èí ÷éí ð äåðåí nþç àéðåí áúí Éééññéé ðèðåð àáññí
 ÷üåððåí úí àá «Éææí èáð» () ääí æàçúðéúí áí ûí àððå-à èí é
 () äåðåí í àáí èñé èí ðí áåððéëååí äéðéí àéðéäí. Áçúðéú àððå
 ðéééí àá àðàðû èí é- (Áaððí í á, 1989:675) ääí àéððéüðúí
 Á.Í. Áaðí ðòàì áúí ðàððúðúé ðí ¹ ¹ èí àé «éææáí» ðåðí èí è ¹ áí áí
 ááééäí úððúðåí úí àá yð í áðéç æí è yéåí àéðéí àéðéí àéééð.

İ àlì ëàéåòèí äååè ñî î äà òðåññàëàðûí ûí áí þí äà æàéäàøêàí áàéûðêû ÷àéàí ñòàðäûí áèðè áí éäî í. Éàäàí àððûí è÷éè ðäéí í áí ðóí äà í ðóí àéûðû, ñòàð àñéåðäèé èí ðäí í óó ÷åéèí èí i ëéäåðòåðèí äýyðèèé àðéåðäàñà èåðåé äååäí í éäî àéûðà ååðåð. Núyâû àé èåðåðåí èééåð 3÷3í %ç3í 3í äåî åðåðéyéûé åååéûí à æåðåðà ñî î äà- ýéí í i i èéåéûé æåí à èåðååí ååðåðèí ñûí ñåðó æåéû êåðåðû ê%á3ð%4é êûçí àò %ð%å%í. Øàåðäûí 992- æñéäàí àðéû ñåðûñûí ñðåñòåé ñòðåðåí æàçì à ååðåðòåð àçñðûí ÷à åéçäèí èí éäî àé. Aæåéåûç äåí à ý÷ óååèòà æ³ðå³ç³ëå%å%í àððååí èí àéyéûé èåçóóéåðåû ååðòòí í %ç í ñòðéæåéåðûí ååðýyð çéå. Åèðî è, áóé èçñðûí ÷à èøéå àòí i àñ èüyé áí þí ÷à èééå ååð33ä%. Áí ñéåí è í ñòí è àéí àéûðû ñòðåðí ååðû ê%å%í áí éäî í ååéååé ñåð yñòåéèéòåð åååù èåðåðåí èééåð i åçåéééí äå ÷åééí èé i åååí èýòòûí %é3í ñ%ðå%í 3í àéééí åéåí äè. Çåí áé- Åðò åòåéååí ýçåééè åòððí õí õ%ø% ååðèòèí åååè ê%ð%ñò%í yñòåéèéòåðåå äà, åçñð ÿ÷ èéí äéí èí èó ñéåå åééé. I ñòåí ñéå ñòåðäåûí í ñòðåí ñåðòåí åéååí ååí èéééí è%ç åéåñåå èåéòèðå ñòðåðåí áí èñí è, Åàéåññååí ååí ÷üééåí èåðååí ÷èéåð Çåí áé- Åðòòû (Øàí ñòûí ûí ååééí) àòðååí äà ýéå, Éí ÷éí õ %ð%å%í 3 àéåéåí åà ñåéååí ååé è%ð%í 3í, ñòí %í 3% õ%é%í õ%ø% èéééí æí è, ÷üåñòû áí ç ñåðåå, ååòûñû Øàí ñòûí û ñòóñó ååñí %òé%í ñåéåû áí èéí i Éí ÷éí õ- Åòåí ûí i åçåðåå ñòééûí ûí áí ååí åðû Éí ÷éí õ - Åàòûñåå ååðèí áéðè Éåòéåðåå æí è ñåðòñà, ýééí ÷éñè Åàðñéåí äú è%çå%é æ%í %å%í. I ñòí ñåðòåí èéååðåí ýéå ñí i i æí ååóí áí þí äà í ðóí åéååí Éí ÷éí õ- Åàòû ñòåðûñûí ûí ê%í 3, áí ûí i åéí åí åí ñòóñó åéåéûí èí i çåðåó ì åí åí ååðèòåéñà èåðåå. Åçñð åà Éí ÷éí õ ðåéí õí åååñ ñòí - Å%å% åéûñûí à èåðåðòòó ð%ð%é% èåí åòåéååí Éí ÷éí õ- Åàòû ñòåðûñûí ûí ååéûðéû í ñåð, æå%û èåðååí ååðåðè è%ð%é%í ä%é èçèéä%÷% è%ð%å% 3 è%ð%í ååðåðèí i åçåééè.

ÀÄÀÁÈBÒÒÀÐ

ÀÁÓ ÑÀÉÄ ÀÀÐÄÈÇÈ., (1991), Çàéí àë-àöääð (Øêðàøåí èå èçâåñòèé), Øàøêåí ò.

ÀÀÐÀÍ Í Å Ø.È., (1989), Àðaañêî - ðóññêèé ñeî åàðü. Í .

ÀÀÐÒÎ EÜÄ Å.Â., (1998), Èúðäûç æàí à Èúðäûçñòàí òàðûñôû áí þí ÷à òàí åàëì à ýí ååêòåð, Ø³çâ½í Èàðååå Í . Áèøêåé.

ÀÀÐÒÎ EÜÄ Å.Â., (1964), Í øðèñòèí ñòååå à Øóðêåñòàí å å åí Í Í åí èùññêèé ì åðèî å, Ñí ÷., Ø.Í ., ÷.2. Í - È.

ÀÀÐÒÎ EÜÄ Å.Â., (1968), Äååí åööåðü èåéöèé Í Í èñòî ðèè øóðåöèé õ àðî åí å Ñðåäí åé Àçèè, Ñí ÷., Ø. V. Í .

ÀÀÐÍ ØÒÀÌ Å.Í ., (1998), Èçáðàí Í Úå øðóäû Í Í àððåí åí åèè è èñòî ðèè èùðäûçñòàí å è Èúðäûçñòàí å. Ø.Í . Áèøêåé.

×Í ĐÍ ØÀÄÈÍ Ø.È., (1997), Í àðî øä Èàøäàðè (Ààðñêàí è) æàí à åí Úí «Äèååí ó è³åàðèò ø³ðé» ñ½ç æûéí ååû, (1072-1077), Áèøêåé.

Èññûé- Èóëü, Í àðûí (ýí øèéëí ì åæëý) (1991), Øðóí çå.

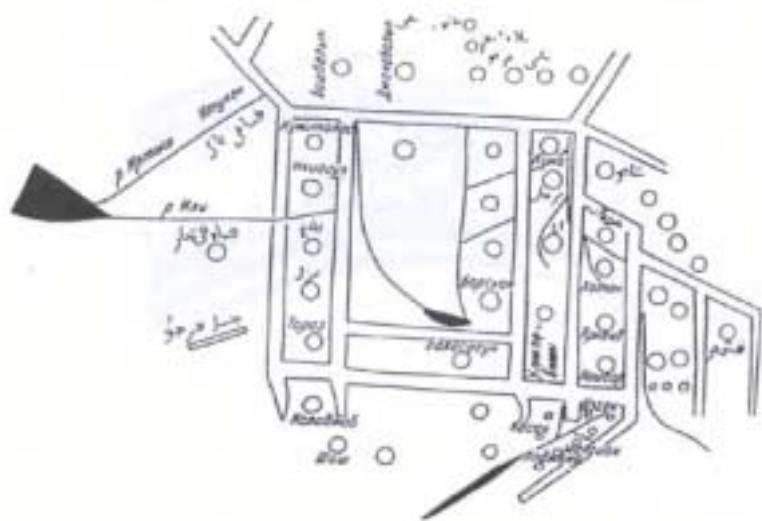
ÈÀÐÀÅÄ Í ., (1984), Èñòî ðèÿ Èàðàõàí èäñêî åí êåååí àòà (Ø-í ÷àëî ØØ åå.) Øðóí çå.

ÊÎ AÆÎ ÁÅÈÎ Å Í ... Åàëàñàåñí èèì åèèè? æå æåéååí èëèì êàí øëí æàñàëò // Èúðäûçñòàí Í àäåí èýòû. (25 ï êòýáðü, 1990 æûë).

Í àðûí Í áéóñó (ýí øèéëí ì åæëý) (1998), Áèøêåé.

Í àðåðèæëû è èññéååí ååí èÿ Í Í àððåí åí åèè ÑÑÑÐ. (1952), Ø.26. Í - È.

Í ÈÐÇÀ Í ØÒÀÌ ÅÄ ØÀÉÄÀÐ., (1996), Øàðèo-è Đàøèäè. Øàøêåí ö.

1-сүрөт. Тенир-Тоо Махмуд Калшаринин картасы бөлүнчө.
(ортосу планда Кочкор-Балын шайры)

ЕІ ×ЕІ Ә-АӘӨӮ ӘӘДАӘЛІ ҈Е ӮҮДЕӨӨДҮЙІ ҮІ
ААЕҮДЕӰ ӮААӘӮ

2-сүрөт. Көчкөр-башы шарманын табылған зағиттіның салығындағы
устаңын мөору